

УДК 81'373.46

Трач Н. С.

РОЗВИТОК ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ГАЛИЧИНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПУБЛІКАЦІЙ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА)

У статті висвітлено питання розвитку української правничої термінології в Галичині у II пол. XIX – на початку XX ст. Особливу увагу приділено видавничій діяльності НТШ у правничій сфері.

Ключові слова: термін, термінологія, правнича термінологія.

Передусім зазначимо, що під галицькою правничою термінологією маємо на увазі лексеми на позначення суспільно-правних понять, котрі функціонували в Галичині в II пол. XIX — на початку XX ст., були узвичаєні в правному вжитку та засвідчені в науковій літературі (галицьких правничих часописах), лексикографічній та термінографічній практиці окресленого періоду.

Суттєві відмінності тодішньої мовної ситуації Галичини від підросійської України відзначають як українські, так і зарубіжні вчені. Так, знаний український мовознавець Ю. Шевельов у відомій розвідці «Внесок Галичини у розвиток української літературної мови» стверджував, що указ царського уряду про заборону друку українських книжок і періодики в межах Російської імперії 1876 р. змусив перенести майже всю видавничу, зокрема газетно-журнальну діяльність, до Львова, до Галичини загалом. Таким чином, аж до 1905–1906 рр. українська літературна мова розвивалася на терені Галичини [13, 16].

Австрійський мовознавець М. Мозер підкреслює функціонально-стилістичні відмінності мовних ситуацій: «Там, у Російській Імперії, українці писали та сміли писати тоді по-українському лише в художній літературі, та й то майже виключно на сільські та історичні теми. Для розмови на більш абстрактні теми вони послуговувалися, як правило, російською мовою. Тут, натомість, в Австрійському цесарстві, а зокрема в Галичині, українська мова мала обслуговувати не тільки красне письменство, але й багато інших, не менш важливих комунікаційних сфер. Таким чином, в австрійських українців, коротко кажучи, українська мова мала зробитися поліфункціональною» [5, 688].

Особливого культурного розвитку народності, які проживали на той час на території Австро-Угорщини, набули після так званої весни народів 1848 р. Дослідниця О. Остапенко детально аналізує процеси мовно-національного відродження на території тодішньої Австрійської імперії. Як стверджує мовознавець, ці про-

цеси були загальними для всіх слов'янських народностей, оскільки революція 1848–1849 рр. значною мірою активізувала національний рух слов'янських народів імперії. Під впливом «весни народів» культурні діячі почали висувати вимоги щодо державно-правної автономії слов'янських земель, їх адміністративно-політичної самостійності. За таких умов віденські панівні кола змушені були піти на певні політичні поступки. Отож, зважаючи на національно-політичні на культурно-освітні процеси, які відбувалися у середовищі слов'ян імперії, габсбурзький двір вирішив розширити сферу вживання слов'янських мов, зокрема залучити їх до обслуговування політико-адміністративної сфери, права і судочинства [6, 265].

«Весна народів» одразу ж суттєво позначилася на політичному та національно-мовному житті Галичини. Так, у 1848 р. була створена «Головна Руська Рада», офіційні політичні дебати велися українською мовою; з цього ж таки року почали виходити перші українськомовні газети тощо. Незважаючи на те, що історики по-різному оцінюють значення «весни народів» для розвитку української культури в Галичині (йдеться, зокрема, про поширення москвофільських ідей), учені відзначають і низку позитивних моментів. Так, історик О. Субтельний, аналізуючи тодішню політичну ситуацію в Галичині, наголошує на національному розвої, що відбувся після «весни народів», адже, на думку вченого, в цілому 1848 р., без сумніву, знаменував переламний момент в історії західних українців. Він покінчив з їхньою віковою інертністю, бездіяльністю та ізоляцією й поклав початок довгій запеклій боротьбі за національне та соціальне визволення [10, 272].

Політичні процеси позначилися як на затвердженні більших прав української мови (зокрема, в галузі вищої освіти), так і на розвитку окремих галузей мовознавства, зокрема лексико- та термінографії. Наприкінці 1848 р. завдяки виступам галицького студентства у Львівському універси-

теті відкрито кафедру руської (української) словесності та літератури, яку очолив відомий представник «Руської трійці» Я. Головацький. Відбувається поступовий перехід на українську мову викладання й інших спеціальностей. Так, на юридичному факультеті 1862 р. окремим царським декретом було встановлено відкриття двох кафедр з українською мовою викладання: кафедри цивільної процедури і кафедри австрійського карного права.

Таким чином, процес формування української юридичної термінології розпочався у другій половині XIX ст. насамперед у Західній Україні. 1850 р. у Львові було створено урядову комісію, яка працювала над німецько-українським словником правничої термінології. У 1851 р. було видано перший німецько-український реєстр юридичних термінів. Згодом це джерело лягло в основу правничого словника за редакцією К. Левицького, відомого діяча ЗУНРу. Як стверджує Л. Чулінда, «саме на західноукраїнських землях набуто першого досвіду у створенні національної правничої термінології» [12, 16]. О. Сербенська, аналізуючи розвиток тодішньої української термінології права, зокрема зауважує, що, використовуючи номінальні права української мови в Австро-Угорщині, західноукраїнські юристи видавали українською мовою словники, з середини XIX ст. виходить друком переклад українською мовою державних законів, кодексу австрійського цивільного права, з 90-х років систематично виходять українські юридичні журнали «Часопись правнича», «Часопись правнича і економічна», «Правничий Вістник», питанням вивчення і розроблення української юридичної термінології займається Наукове товариство ім. Т. Шевченка» [9, 108].

Відомий український мовознавець Ю. Шевельов високо оцінює розвиток тогочасного українськомовного середовища на галицьких землях. Львів учений називає тодішнім «всукраїнським культурним центром», адже там видавалася українська періодика, зосереджувалося політичне життя, особливо в періоди виборів послів до парламенту. Саме у Львові, на думку Ю. Шевельова, українська мова «набувала серед інтелігенції чимраз більше прав товариської і салонної мови», на початку шістдесятих років українською мовою починала говорити, а далі вже впевнено говорила українська наука в найрізноманітніших її галузях [13, 22].

У дослідженні, присвяченому українській літературній мові на Буковині в кінці XIX — на початку XX ст., Л. Ткач засвідчує високий статус української мови в тодішніх Галичині та Буковині. Як зазначає мовознавець, конституційне закріплення статусу української мови як однієї з «краєвих мов» постало з 1867 р., коли новий

державний основний закон про права кожного громадянина затвердив статтею 19 рівноправність усіх уживаних в тому чи іншому краї мов у місцевому урядуванні, школі й громадському житті [11, 24].

Сприятливим було і мовне середовище юристів — теоретиків та практиків. Наприкінці XIX ст. на західноукраїнських землях почали зароджуватися фахові юридичні громадські організації. Фундаторами їх були українські професори Львівського університету та галицькі адвокати, які на той час відігравали велику роль у політичному житті. Одним із перших осередків національно свідомих юристів став заснований 1881 р. у Львівському університеті «Кружок правничий». Серед основних завдань цього гуртка було і розроблення української правничої термінології.

Важливе місце у процесі формування українських національних терміносистем різних галузей науки, техніки та суспільного знання посідає діяльність Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Організацію засновано у Львові у 1873 р. Статусу наукової інституції товариство набуло 1892 р. Діяльність товариства на батьківщині припинилася 1939 р. Протягом 50 років НТШ існувало за кордоном — у Парижі, Сіднеї, Нью-Йорку, Торонто. 1988 р. товариство повернулося в Україну, до Львова. Від самого початку діяльності організації основною метою НТШ було творення науки українською мовою, відповідно, першочерговим завданням вчених НТШ стало формування національних термінологічних систем.

З 1892 р. почали з'являтися різноманітні українознавчі серійні видання, насамперед «Записки НТШ», а також численні правознавчі, архівні, літературні, історичні, етнологічні збірники. Отже, історико-філологічна секція НТШ з 1889 р. починає видавати «Часопись правничу», на шпальтах видання публіковано наукові статті в галузі права. Згодом видання розширює свою тематику і відповідно змінює назву на «Часопись правнича і економічна». На сторінках видання порушувалися проблеми міжнародного, цивільного, карного, фінансового права, відтак розвивалася термінологія цих галузей юриспруденції. Про бажання галицьких правників витворити термінологію, яка була б поширена не тільки на Галичині, а й у Великій Україні, свідчать розвідки, що стосуються джерел права Київської Русі, наприклад, ґрунтовне дослідження Н. Шухевича «О договорахъ Руси зъ Греками» («Часопись правнича», 1890 р., Ч. 2, 4), в якій автор детально описує питання міжнародного і карного права, фіксовані в договорах русичів із греками та аналізує за цими документами державний устрій Київської Русі.

Значна частина випуску «Часописі правничої» 1895 р. присвячена визначній пам'ятці Київської Русі — «Руській Правді». Найперше подано «Огляд правно-історичний» джерела, а потім його переклад українською мовою, що засвідчує те, що галицька правнича мова не була відірвана від великоукраїнського контексту, а своїми джерелами мала і пам'ятки давньоукраїнського права.

Велика кількість наукових праць, публікованих у правничих наукових виданнях НТШ, подає огляди австрійського карного, цивільного та фінансового права, крайового законодавства Галичини. У кожному числі «Часописі правничої» було публіковано також рубрику «Практика судова», в якій розвиваються процесуальні терміни: назви злочинів, судових посад тощо. Містив часопис і історичні розвідки з римського права («Часопись правнича і економічна», 1904 р., Т. VI—VII), огляди правних систем інших європейських країн, для прикладу дослідження М. Зобкова «Нова карна процедура для Босни и Герцеговины» («Часопись правнича», 1891 р., Ч. 7—12), що давало змогу авторам і читачам враховувати здобутки європейських терміносистем у галузі права. Слід зазначити, що в Галичині на кілька десятиліть раніше, ніж у Великій Україні з'явилися терміни на позначення прав і свобод людини. Так, К. Левицький у публікації «Новий закон прасовий в Австрії» («Часопись правнича», 1894 р. Ч. IV) вживає термін *свобода друку або праси*, тоді як у Великій Україні подібні поняття і термінологія вперше з'являються тільки в документах Центральної Ради.

За словами головного редактора «Часописі правничої» К. Левицького, розроблення національної правничої термінології є одним із основних завдань видання: «Починаючи видавати нашу часопись поклали мы собѣ межи иншимъ за цѣль: беречи чистоту нашої мови, то є по змозѣ причиняти ся до розвитку нашої правничої терминольогиѣ» [3, 140]. Описуючи початки творення правничої терміносистеми, К. Левицький подає цікавий випадок, стосовний до формування галицьких юридичних термінів у галузі видавничої справи. У зв'язку із початком виходу у світ видання «Часопись правнича» виникла потреба сформулювати терміни видавничої справи для запису їх у відповідних документах (статутах, посадових інструкціях тощо). Так, К. Левицький формує терміни: *видавець*, *впорядчикъ*, *отвѣчальный издавецъ*, підбираючи їх як відповідники до німецьких *Herausgeber* та *Verantwortlicher Redacteur*. Слід зазначити, що добираючи українських термінів, автор проаналізував номінацію цього поняття в інших європейських мовах: чеській, польській, російській, сербській та болгарській. З погляду ретроспекції

в світлі сучасних термінологічних здобутків можемо стверджувати, що такий підхід є надзвичайно продуктивним, оскільки, беручи до уваги еквіваленти поняття з якомога більшої кількості мов, термінолог вибирає найоптимальнішу модель творення термінів у національній мові. Основний критерій, на який орієнтувався К. Левицький у доборі термінів, — побудова їх на питомій національно-мовній основі: «Зъ уваги отже на тоти обставины и зо взгляду, що слово «Redacteur» є чуже, издавецъ часописи хотѣли вже при перших термінахъ задержати чистоту мови своєї — не на рушаючи симъ рѣчи самои, и ужили терминовъ выше поданныхъ» [3, 141].

Проте, як зауважує К. Левицький, термін *отвѣчальный издавецъ* не сподобався дирекції поліції. Рішенням міського суду було ухвалено, що «...слова «Redacteur» не вольно переводити на рускій языкъ, позаякъ се є особенный терминъ правничий, и що сю засадничу рѣчь треба оголосити въ урядовой часописи, яко провину поповнену змѣстомъ першого числа «Часописи правничої» [3, 142]. Проте трибунал краєвого Львівського суду скасував попереднє рішення і надав право користуватися терміном *отвѣчальный издавецъ*. Як яскраво засвідчує вищенаведений приклад, формування перших галицьких правничих термінів проходило в умовах політичного тиску, як зазначає сам К. Левицький, «перша проба нашої правничої терминольогиѣ випала досить тяжко, бо ажъ при помочи трохъ властей» [3, 142]. Слід віддати належне провідним галицьким правникам, які не лише на шпальтах юридичних видань, а й у залі суду обстоювали право вживати національну термінологію.

Оновлене й перейменоване видання під назвою «Часопись правнича і економічна» редагував відомий галицький правник С. Дністрянський. Головний редактор присвятив мовним питанням розвідку «Права рускої мови у Львівськім університеті» («Часопись правнича і економічна, 1901 р.», згодом видана окремою книжкою). У вступній частині автор публікації зосереджується на питаннях взаємозв'язку мови і права, мови і політики, мови і суспільства, зокрема, висловлює та обстоює думку про важливість мовних прав у багатонаціональній державі, якою тоді була Австрійська імперія: «Правне значінє мови виступає у перве тоді, коли держава признає народність як один з чинників державного життя, коли взагалі поняте народности починає в історії людства відгравати що-раз виднійшу ролю» [2, 3].

Роздумуючи над питанням, чи можна надавати певних прав саме мові (це питання залишається і досі актуальним і дискусійним у сучасній юридичній науці), С. Дністрянський доходить висновку, що держава має безпосередньо охоро-

няти носіїв мови, суспільні групи, які користуються тою чи тою мовою й таким чином опосередковано оберігати й мови народностей: «... мова є отсим культурним і суспільним лучником, що вяже гурток людей в правний організм, котрому проте в стремління до ціли годі відказати правної охорони, лиш тота охорона не може бути приватної, але політичної натури, та она доторкає, як взагалі з огляду на народність, не прямо самої мови, але поодиноких людей, що її уживають» [2, 5]. Тож автор доходить висновку про тісний взаємозв'язок мови і права, важливість мовно-культурних прав кожного конкретного громадянина: «Мова єсть культурним та правним субстратом прав, але тоті права проявляються тільки в поодиноких особах або особових зв'язках» [2, 5].

Далі С. Дністрянський аналізує австрійське мовне законодавство, зокрема ст. 19 Конституції, котра забезпечувала мовні права національностей, і доходить висновку, що «сама постанова звучить так загально, що дає підставу для численних сумнівів» [2, 9]. Власне, на думку галицького правника, ст. 19 не так дає можливості для розвитку мовно-культурних прав національностей, як убезпечує державу від виконання своїх обов'язків: «Та з того хаотичного укладу користує як раз сама держава, бо скидає з себе дуже важні обов'язки й через те виминає остаточне та справедливе порішення язикового питання» [2, 9].

У контексті ліберальної, проте неконкретної мовної політики австрійського уряду переведення кафедр правничого факультету Львівського університету на українську мову викладання було явищем вкрай важливим для правного середовища Галичини. Цій події присвячено кілька публікацій на шпальтах «Часописі правничої» та «Часописі правничої та економічної». Так, Б. Рожанський у статті «Руска мова на правничім виділі львівського університету» («Часопись правнича», 1895 р.) згадує цісарське розпорядження від 23 березня 1862 р., згідно з яким «установлено для предметів державного іспиту судового дві надзвичайні катедри з рускою мовою викладовою» [8, 30–31]. Цитуючи вказане вище розпорядження, автор статті вказує на мотиви такого рішення уряду: «дати рускій мові на правничім виділі відповідне поле до наукового розвою і ви-об-разованя, а заразом запобіження практичній потребі» [8, 31]. Урядовий документ встановлював і вимоги до майбутніх викладачів: «Заразом застерігає правительство, що ті катедри мають дістатися лише мужам, відповідаючим всяким вимогам під взглядом науковим і даючим докази цілковитого знання рускої мови, особливо з обсягу правничої термінології» [8, 31]. Таким чином, уряд видав постанову задля розвитку української правничої термінології і водночас вима-

гав ґрунтовних її знань. Риторика цього документа демонструє загальні тенденції тодішньої австрійської мовної політики: декларативність, неконкретність, непрописаність дієвих механізмів втілення у практику. Попри ці недоліки завдяки урядовим постановам вдалося певною мірою українізувати галицьку вищу школу, зокрема у сфері юриспруденції.

С. Дністрянський у своїй публікації (слід зазначити, що вона вийшла шістьма роками пізніше статті Б. Рожанського) виокремлює такі юридичні терміни щодо мови: *мова викладава*, *мова іспитова*, *мова урядова*. На його думку, українська мова стала викладовою та судовою мовою на окремих факультетах Львівського університету, функції ж урядової мови (мови внутрішньої та зовнішньої документації університету) виконували німецька та польська мови, українська — лише частково. Достатньо розробленими були механізми перевіряння кандидатів на посаду викладачів кафедр з українською мовою викладання. Щоправда, така ситуація була зумовлена не так чіткістю урядових постанов, як практичними потребами: «Щоби одначе перевірити, чи кандидат має достаточні відомости з обсягу рускої мови, не можна вдовольняти ся узнанем дотичного збору професорів, бо они звичайно самі не знають рускої мови, але до осудження розвідки й пробного викладу під язиковим оглядом треба покликати професора рускої літератури й рускої мови, а крім сего двох або трьох старших урядників судових або фіскальних» [2, 13–14]. Переведення окремих кафедр правничого факультету на українську мову викладання, безперечно, зумовило розвиток галицької правничої термінології, хоча викладання відбувалося під постійним тиском польських колег, які намагалися завоювати право викладання польською мовою.

Вчені НТШ пропонували і практичні заходи для розвитку національних терміносистем. Так, Є. Лукасевич пропонував видавати спеціальний термінознавчий журнал, заснувати термінологічні «дослідчі та викладові катедри при університетах», затвердити спеціальні стипендії для охочих працювати над українською термінологією [7, 109].

Деякі вчені НТШ пропонували створити цілком нову національну термінологію, вільну і від росіянізмів, і від польських запозичень, які не відповідають структурі української мови [7, 108]. У зв'язку з цим привертає увагу публікація Г. Зацерковного «Причинки до правничої термінології» («Часопись правнича і економічна», 1902 р., Т. IV–V). Займаючи позицію радикального пуризму, автор закликає: «Отже збирати правничі терміни з народних вуст буде становити ще довший час велику потребу нашої правничої термінології» [4, 2]. Г. Зацерковний

вважав, що професія юриста якнайкраще сприяє етнографізму в термінології, адже правники постійно спілкуються з простим людиною. Автор публікації дотримувався думки, що всі чужомовні слова та невдалі терміни мають бути замінені народними висловами: «Крайна пора очистити її (українську мову — Н. Т.) від всяких неможливостей як: варваризмів, польонізмів, германізмів і москвітизмів, згідно і нелюбимих» [4, 2].

Наприкінці статті на підтвердження своїх теоретичних міркувань Г. Зацерковний подає «Матеріали до правничої термінології» — короткий словничок (близько 200 термінів) народних слів з галузі права. Автор подає і народні відповідники і ті терміни, які на той час уже функціонували в правничому вжитку: *горлоріз* ↔ *душегубець*; *законозбір* ↔ *кодекс*; *нетерпимість* ↔ *нетолеранція*; *обманець* ↔ *обманик*; *перейманиця* (н.пр. чужих літературних творів) ↔ *перенимане*, *переняте*; *племінник* ↔ *далекий кривний*, *свояк*; *порука* ↔ *поручене*; *ровесник* ↔ *рівний віком*; *сукупність* ↔ *у всім об'ємі, обсягу*; *хабар* ↔ *лапове*, «*куку в руку*»; *хрещениця* ↔ *хрестна донька* *взглядом хрестних родичів* та багато ін. Засвідчені вище приклади вказують на вироблення абстрактно-правних понять на теренах Галичини. Окремі з них (*сукупність*, *нетерпимість*) стали здобутками української національної правничої термінології.

Мовознавець М. Вербенец вказує на західноєвропейські впливи на засади тодішнього юридичного термінотворення: «Дослідники НТШ виступали за формування власної української термінології на основі німецької термінологічної моделі, оскільки саме німецька правничі термінологія панувала на території Австрії, а пізніше і Австро-Угорщини, до складу якої входила Галичина з центром у Львові. Така модель була притаманна і польському термінотворенню на західногалицьких землях» [1, 5]. Без сумніву, це слушна думка, оскільки перші реєстри термінів були німецько-українськими (за тогочасною термінологією *німецько-рутенськими*), німецька система термінотворення значною мірою вплинула на формування української правничої термінології, що далі ми продемонструємо на прикладі численних лексичних запозичень та словотвірних калівок з німецької мови. Настанови крайнього

пуризму в середовищі галицьких правників були поодиноким явищем, але аж ніяк не загальною тенденцією. Специфіка правничої термінології (особливо в галузі міжнародного права) унеможлиблює функціонування терміносистеми, яка не враховує термінологічні тенденції інших мов світу. В умовах бездержавності створення правничої терміносистеми тільки на народній основі було фактично неможливо здійснити, оскільки підлягало тискові з боку панівної нації.

На думку сучасних українських термінологів, концептуальні засади термінотворення і терміновжитку, закладені в працях науковців НТШ, «заслужують на те, щоб їх переглянути з позицій сучасної термінологічної науки і використати у практиці розбудови терміносистеми української мови» [7, 110]. Упродовж діяльності НТШ було витворено наукові засади творення термінів. Серед них такі: 1) термін має відповідати «духові мови»; 2) «кований» термін повинен бути коротким і вмотивованим; 3) синонімія в термінології можлива, але не бажана; 4) апробація терміна у функціональному плані зменшує кількість синонімів; 5) термінологія повинна бути всеукраїнською; 6) у формуванні терміносистем логічно дотримуватися поєднання власне національного і міжнародного; 7) підхід до термінотворення повинен проектуватися не тільки на науку, а й на освіту [7, 97]. З погляду ретроспекції можемо вказати на те, що розроблені вченими НТШ засади творення термінів лягли в основу сучасних вимог до термінів попри те, що більшість здобутків галицької термінології було відкинуто.

Отже, галицька традиція укладання правничої термінології почалася в середині XIX ст. і далі була продовжена у кількох термінологічних виданнях. Цьому сприяли історичні події: «весна народів» 1848 р., лібералізація австрійської конституції стосовно мовно-культурних прав національностей, що проживали на території тогочасної Австро-Угорщини, активізація українського національного руху в Галичині. Ці події позначилися як на суспільному житті (створення громадських організацій, правничих гуртків, об'єднань), так і на царині науки (видання загальномовних та термінологічних словників).

1. Вербенец М. Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення та функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / М. Б. Вербенец. — К., 2004. — 20 с.
2. Дністрянський С. Права рускої мови у Львівському університеті / Станіслав Дністрянський // Часопис правничі і економічна. Правничі і економічні розвідки історично-філософської секції Наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 1901. — Рочник II. — Т. III. — С. 3–38.
3. Д-р К. Л. В справі нашої правничої термінології / [авт. тексту: К. Левицький] // Часопис правничі. М'сячник

- для теорії і практики. — Число 8. — Рочник I. — Львів, 1 серпня 1889 р. — С. 140–142.
4. Зацерковний Г. Причинки до правничої термінології / Григорій Зацерковний // Часопис правничі і економічна. Правничі і економічні розвідки історично-філософської секції Наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 1902. — Рочник III. — Т. IV–V. — С. 1–7.
5. Мозер М. Причинки до історії української мови / М. Мозер ; [за заг. ред. С. Вакуленка]. — Харків, 2008. — 831 с.
6. Остапенко О. До історії слов'янської лексикографії: Juridisch-Politische Terminologie für die Slavischen Sprachen

- Österreichs (1849–1853) / О. Остапенко // Проблеми слов'янознавства. — 2003. — Вип. 53. — С. 264–270.
7. Панько Т. Українське термінознавство : підручник для вузів / Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк — Львів : Світ, 1994. — 216 с.
 8. Рожанський Б. Руска мова на правничім відділі львівського університету / Б. Рожанський // Часопис правника. Видавництво наукового товариства імені Шевченка. Для теорії і практики. — 1895. — Рочник V. — С. 30–35.
 9. Сербенська О. А. Про розроблення української юридичної термінології / Олександра Антонівна Сербенська // Радянське право. — 1958. — №4. — С. 106–112.
 10. Субтельний О. Україна: Історія / Орест Субтельний. — 2-ге вид. — К.: Либідь, 1992. — 502 с.
 11. Ткач Л. О. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX — на початку XX століття. Джерела і соціокультурні чинники розвитку / Людмила Олександрівна Ткач. — Чернівці : Книги-XXI, 2007. — 704 с.
 12. Чулінда Л. І. Українська правнича термінологія : навч. посіб. / Людмила Іванівна Чулінда. — К.: Магістр XXI сторіччя, 2005. — 112 с.
 13. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови / Юрій Шевельов. — К.: Вид. дім «Кисво-Могилянська академія», 2003. — 160 с.

Nadija Trach

THE DEVELOPMENT OF LEGAL TERMINOLOGY IN HALYCHYNA (ON THE MATERIALS OF SCIENTIFIC SOCIETY OF TARAS SHEVCHENKO PUBLICATIONS)

The article highlights the issue of Ukrainian legal terminology development in Halychyna in the 2nd half of XIXth — in the beginning of XXth century. The particular attention is paid to publishing activity of Scientific Society of Taras Shevchenko in legal sphere.

Key words: term, terminology, legal terminology.

Матеріал надійшов 07.11.2012.

УДК 81.411.21'42–13

Туранли Ф. І.

ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АРАБОГРАФІЧНИХ ТЮРКСЬКИХ ТЕКСТІВ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД

У статті розглянуто методи лінгвістичного та джерелознавчого аналізу арабографічних тюрксько-османських джерел. Головну увагу приділено інтерпретації текстів, транслітерованих з мови оригіналів і належним чином трансформованих відповідно до норм сучасної турецької мови. Застосовано способи адаптації тексту й адекватний переклад українською мовою, а також докладне його коментування.

Ключові слова: арабографічні тексти-джерела тюркського походження, методи, лінгвістичний аналіз, переклад українською мовою.

У джерельній базі історії та культури України, зокрема її козацько-гетьманської доби, важливе місце посідає комплекс арабографічних текстів, під якими розуміємо писемні та інші пам'ятки історії, автори яких походять з країн, населених тюркськими етносами. Особливість дослідження зазначених текстів тюркського походження зумовлюється їх характером, специфікою походження, способом кодування та фіксації історичної інформації, станом і місцем збере-

женості документальних ресурсів. Унікальність цих текстів полягає і в тому, що вони репрезентують два різновиди інформації: конкретно історичну та історіографічну. Незважаючи на специфіку цього різновиду джерел, їх дослідження ґрунтується на загальних принципах джерелознавства — історизмі, науковій об'єктивності, всебічності, конкретно історичному та системному підходах; на комплексі методів, прийомів та способів пошуку, виявлення та добору дже-